

*Новосад І. В.,**кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного,**адміністративного та міжнародного права**Волинського національного університету імені Лесі Українки**ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1202-028X>*

ГЕНЕЗА НАФТОГАЗОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Анотація. У статті проаналізовано генезу становлення та розвитку нафтогазового законодавства України в контексті трансформації енергетичних відносин, зміни економічної моделі та євроінтеграційних процесів. Актуальність дослідження зумовлена визначальною роллю нафтогазового комплексу у забезпеченні енергетичної безпеки держави, а також необхідністю наукового осмислення закономірностей формування нормативно-правового регулювання цієї сфери в умовах глобальних викликів, збройної агресії та енергетичного переходу. Автором досліджено законодавчі та доктринальні підходи до визначення понять «нафтогазова галузь» і «нафтогазовий комплекс», встановлено внутрішню структурну диференціацію правового регулювання.

Обґрунтовано авторську періодизацію генези нафтогазового законодавства України, яка охоплює чотири основні етапи: становлення, стабільного розвитку, євроінтеграційних змін у межах Енергетичного Співтовариства та євроінтеграційних трансформацій у межах Угоди про асоціацію з ЄС. Визначено ключові нормативно-правові акти кожного періоду та охарактеризовано їх вплив на формування сучасної моделі правового регулювання.

Встановлено, що, незважаючи на активне реформування нормативно-правової бази, трансформацію інституційних та організаційних засад функціонування нафтогазового комплексу, однією з ключових проблем залишається недостатній рівень адаптації національного законодавства до права Європейського Союзу. Обґрунтовано, що така ситуація має об'єктивний характер і зумовлена наздоганяючою моделлю розвитку правової системи України, за якої процес імплементації європейських норм відбувається в умовах постійної еволюції відповідного законодавства ЄС. Продемонстровано, що на момент підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у 2014 році окремі ключові елементи європейського енергетичного права, зокрема Четвертий енергетичний пакет, ще не були сформовані, що ускладнило досягнення повної нормативної конвергенції в подальшому.

Окрему увагу приділено впливу воєнних дій на трансформацію правового регулювання у сфері нафтогазового комплексу. З'ясовано, що положення Угоди про асоціацію не охоплюють специфіку правовідносин, які виникли або зазнали суттєвих змін унаслідок запровадження воєнного стану в Україні. У зв'язку з цим обґрунтовано формування спеціального масиву нормативно-правових актів, спрямованих на врегулювання енергетичних відносин в умовах воєнного часу, зокрема шляхом внесення змін до законодавства у сферах енергетики та теплопостачання з метою забезпечення безперервності господарської діяльності та енергетичної безпеки держави.

Ключові слова: енергетичний перехід, енергетика, нафтогазове законодавство, енергетична безпека, євроінтеграція, Угода про асоціацію між Україною та ЄС.

Постановка проблеми. Незважаючи на неминучість енергетичного переходу та складність глобальних проблем, пов'язаних із використанням традиційної вуглеводневої сировини в енергетиці, саме вона наразі є основою енергетичної безпеки переважної більшості країн світу. Як стверджує красномовна статистика, «нафта є одним з ключових товарів світової економіки (близько 37% у структурі світового споживання)» [1, с. 148-155]. За прогнозами аналітиків, «нині і протягом найближчих двадцяти років частка нафти складатиме 40% сукупного світового енергоспоживання» [2, с. 23-30].

Водночас, воєнні дії на території України активізували складні процеси в геополітиці, які прямо вплинули на енергетичні відносини, зокрема на відмову ЄС від імпорту російського природного газу, що потягнуло за собою структурні зміни в законодавстві, організаційно-правові та інші заходи.

З огляду на те, яку вагому роль відіграє нафтогазовий комплекс у сучасній енергетиці, існує потреба уважно дослідити особливості становлення та розвитку законодавства, яке регулює ці правовідносини.

Стан дослідження. Проблематика правового регулювання нафтогазового комплексу України неодноразово ставала предметом наукових досліджень, однак переважно розглядалася фрагментарно, без комплексного аналізу її історико-правового розвитку.

Так, Ю. А. Слюсаренко [3] у своїх працях зосередився на цивілістичному осмисленні нафтогазового комплексу, визначаючи його як сукупність взаємопов'язаних суб'єктів господарювання, що здійснюють видобування, транспортування та переробку нафти і газу. Запропонований підхід дозволив акцентувати увагу на корпоративно-правових аспектах функціонування галузі.

Системний та міждисциплінарний підхід до аналізу нафтогазового комплексу продемонстровано у працях С. А. Лобанової [4], яка розглядає його як складну високотехнологічну виробничу систему, інтегровану з науковим, кадровим та ресурсним забезпеченням. Її дослідження мають важливе значення для розуміння інституційної та організаційної основи правового регулювання галузі.

Окрему увагу стану та проблемам нафтогазового законодавства приділив О. М. Даценко [5], який здійснив класифікацію нормативно-правових актів у цій сфері та виявив ключові недоліки законодавчого регулювання.

Водночас зазначені дослідження не охоплюють сучасний етап євроінтеграційних трансформацій та вплив воєнних дій на розвиток нафтогазового законодавства, що зумовлює необхідність подальших наукових розвідок у цьому напрямі.

Метою статті є дослідження особливостей становлення та еволюції законодавства, що регулює правовідносини у сфері нафтогазового комплексу України, а також, виявлення основних тенденцій його подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Передусім, слід визначитися із ключовим поняттям, оскільки це дасть змогу встановити коло відносин, що охоплюються ним. Наприклад, Закон України «Про нафту і газ» пропонує визначення поняття нафтогазової галузі, під якою розуміється «галузь економіки України, яка разом з іншими галузями забезпечує пошук, розвідку та розробку родовищ нафти і газу, транспортування, переробку, зберігання і реалізацію нафти, газу та продуктів їх переробки» [6].

Разом із тим, слід визнати, що це поняття не таке популярне та широкоживане в науці, як термін «нафтогазовий комплекс». Використовуючи цивілістичний підхід, Ю. А. Слюсаренко формулює поняття нафтогазового комплексу досить лаконічно, як «сукупності взаємопов'язаних юридичних осіб певної організаційно-правової форми в сфері видобування, транспортування, переробки нафти і газу та розподілу продуктів їх переробки» [3].

С. А. Лобанова дає більш широке та системне визначення, за якого «нафтогазовий комплекс України» розуміється як «складна високотехнологічна багатопрофільна виробнича система пов'язаних виробництв у сфері розвідки та розробки родовищ нафти і газу, видобування, транспортування, зберігання, переробки та постачання нафти і газу та продуктів їх переробки і сфери діяльності, що забезпечує їх технікою, технологічним обладнанням, інформаційним та іншими ресурсами, науковим забезпеченням і підготовкою кадрів» [4].

Аналіз цих репрезентативних визначень (законодавчого та доктринальних) дає можливість виявити деякі важливі аспекти, що мають значення для побудови подальшого дослідження:

- «нафтогазова галузь» та «нафтогазовий комплекс» – це синонімічні поняття;
- нафтогазовий комплекс складається з сукупності послідовних технологічно пов'язаних відносин щодо доставки енергетичних ресурсів від надр до кінцевого споживача;
- кожна група відносин у рамках нафтогазового комплексу має власну правову специфіку, однак при цьому нафтогазове законодавство виступає досить цілісною системою;
- спостерігається внутрішня диференціація за об'єктами, адже нафта і природний газ, незважаючи на спільні вуглеводневі характеристики, все ж представляють собою різні енергетичні ресурси. У зв'язку з цим існують нормативно-правові акти, що регулюють відносини щодо обох об'єктів (наприклад, Закон України «Про нафту і газ»); акти лише щодо нафти і нафтопродуктів (наприклад, Закон «Про мінімальні запаси нафти та нафтопродуктів»); акти лише щодо газу (наприклад, Закон України «Про ринок природного газу»).

У вітчизняній науці існують деякі дослідження, які стосуються в цілому стану сучасного нафтогазового законодавства. Досить продуктивно в цьому напрямі працював О. М. Даденко, який у рамках своєї дисертаційної роботи здійснив класифікацію нормативно-правових актів, що регулюють нафтогазову галузь, «на ті, що: визначають основні засади функціонування нафтогазового комплексу; правовий статус суб'єктів господарювання в нафтогазовому комплексі; регулюють окремі напрями діяльності вказаних суб'єктів» [5].

Також учений виявив основні недоліки нафтогазового законодавства станом на 2016 рік, серед яких: суперечливість правових норм більшості спеціальних законів між собою; декларативність

правових положень; недостатньо повне регулювання зазначеної сфери; інші помилки [5]. Водночас, слід погодитися із тим, що десять років, що минули з моменту проведення цитованого дослідження, є значним терміном. За цей час законодавство суттєво змінилося, що вимагає здійснення додаткових наукових пошуків.

Нафтогазове законодавство України пройшло складну еволюцію, і його розвиток був зумовлений багатьма різними факторами. Однак слід зазначити, що в його загальному становленні і трансформації простежується періодизація, незалежно від внутрішніх об'єктних та галузевих диференціацій. На використанні цієї загальної періодизації буде охарактеризовано особливості становлення, розвитку і тенденцій подальшого удосконалення нафтогазового законодавства.

1991–2001 (період становлення) є цілком характерним для розвитку більшості галузей, підгалузей та правових інститутів у рамках вітчизняної системи права, оскільки саме в цей часовий проміжок відбуваються основні юридично значимі події, що заклали основи її майбутнього розвитку в часи незалежності.

Фактичний стан справ у нафтогазовому комплексі у даний період був близький до критичного. С. А. Лобанова зазначає, що занепад, який розпочався у галузі ще в 70-ті роки ХХ ст., тягнувся до 1998 року [4]. Цей рік став переломним в організаційному аспекті, оскільки було кардинально змінено підхід до структурування нафтогазового комплексу країни. Це стало можливим зі створенням потужного гіганта НАК «Нафтогаз України», який був відповіддю на вимоги часу. Наприкінці 90-х років ХХ ст. «вирішення системної кризової ситуації в нафтогазовому комплексі організаційно роз'єднаним, невеликим та малопотужним юридичним особам з нафтогазовидобування, переробки, транспортування та реалізації було не під силу, що вимагало довготривалих і величезних капітальовкладень з боку великої виробничої структури з юридично чіткою та ефективною організаційною формою, потужною матеріально-технічною базою, відповідним науково-виробничим і кадровим потенціалом» [3]. Саме це стало передумовою для рішучих організаційно-правових та інституційно-правових кроків. Так, на виконання Указу Президента України від 25.02.1998 року № 151 «Про реформування нафтогазового комплексу України» [7] було створено НАК «Нафтогаз України» у вигляді відкритого акціонерного товариства, 100% акцій якого залишаються у державній власності [8] до прийняття в установленому порядку рішення про їх продаж, статутний фонд якого сформовано шляхом передачі у власність акцій акціонерних товариств, утворених на базі державних підприємств нафтогазового комплексу [3].

Метою держави стало утворення вертикально інтегрованих нафтогазових компаній, на які покладалося забезпечення усього циклу господарських функцій у галузі від видобутку нафти і газу до збуту нафтопродуктів [9].

Однак, незважаючи на описані важливі організаційні заходи, даний період характеризується, передусім, закладенням юридичного фундаменту – створенням основ регулювання усієї галузі. Саме в цей період були розроблені та прийняті ключові нормативно-правові акти, що відіграють вагомий роль у регламентації нафтогазових енергетичних відносин і сьогодні, наприклад: Кодекс законів про надра від 27.07.1994 року [10], Гриничий закон України від 06.10.1999 року [11], закони України «Про трубопровідний транспорт» від 15.05.1996 року [12], «Про угоди про розподіл продукції» від 14.09.1999 року [13], «Про природні монополії» від 20.04.2000 року [14], «Про нафту і газ» [6], Земельний кодекс України від 25.10.2001 року [15] тощо.

Протягом даного періоду відбувалася також і програмна нормотворчість, яка віддзеркалювала стратегічні цілі та завдання розвитку галузі. Так, постановою Кабінету Міністрів України від 17.02.1995 року № 125 було затверджено Національну програму «Нафта і газ України до 2010 року», яка представляла собою перелік числових показників, яких мала досягти нафтогазова галузь за ключовими напрямками (приріст запасів нафти і газу, видобуток, нові свердловини тощо) [16]. Оновлені показники знайшли своє вираження у Національній програмі «Нафта і газ України до 2010 року», затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 21.06.2001 року № 665 [16].

2002–2009 (період стабільного розвитку) характеризується загальним відточуванням тих правових механізмів, що були закладені на попередньому етапі розвитку законодавства. Тобто зміни, які вносилися в цей період, несли характер уточнюючих, доповнюючих, але не реформаторських. Нормотворчість даного періоду була логічним продовженням тих векторів, що окреслювалися на попередньому періоді становлення. Наприклад, вносилися зміни до законів «Про нафту і газ» [17], «Про трубопровідний транспорт» [18], до деяких законодавчих актів України щодо приведення їх у відповідність із законодавчими актами України у сфері ліцензування [19].

Характерним стало вирішення правової проблеми із накопиченими боргами за несплачені спожиті газ та паливо. Через синергетичну дію економічної кризи, низької платоспроможності населення, недоліки законодавства, багатьох інших факторів – стався колапс у нафтогазовій галузі, пов'язаний із багатомільйардною заборгованістю населення, промисловості та держави за спожиті енергетичні ресурси. З метою врегулювання ситуації було прийнято низку нормативно-правових актів, зокрема Закон України «Про списання вартості несплачених обсягів природного газу» від 2003 року, яким було впроваджено деякі механізми списання заборгованості, спрямовані на запобігання банкрутству підприємств нафтогазового комплексу з незалежних від них обставин, поліпшенню їх фінансового становища [20].

Однак, незважаючи на намагання законодавця забезпечити нафтогазовий комплекс від фінансових проблем, увесь аналізований період розвитку законодавства пройшов під егідою вирішення економічних складнощів та балансування на грані фінансових криз. Так, з цією метою були також прийняті розпорядження Кабінету Міністрів «Про схвалення комплексного плану заходів із забезпечення фінансової стабілізації підприємств паливно-енергетичного комплексу» від 28.05.2005 року № 167-р [21], Закон України «Про функціонування паливно-енергетичного комплексу в особливий період» [22], Указ Президента «Про деякі заходи щодо забезпечення сталого функціонування і розвитку ринку природного газу» від 07.09.2007 № 842/2007 [23], Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо зменшення впливу світової фінансової кризи на сферу зайнятості населення» [24] тощо.

Даний період розвитку нафтогазового законодавства відзначився загальним програмним документом, а саме: Енергетичною стратегією України на період до 2030 року, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів від 15.03.2006 року № 145 [25], а також власним актом програмного характеру – Концепцією розвитку, модернізації і переоснащення газотранспортної системи України на 2009-2015 роки, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів від 21.10.2009 року № 1417-р [26].

Протягом даного періоду нафтогазове законодавство не здійснило реформаційного стрибка – воно стабільно удосконалювалося у рамках тієї моделі, що була закладена в період становлення.

2010–2014 (період євроінтеграційних змін у межах Договору про заснування Енергетичного Співтовариства) був важливим з огляду на кілька аспектів. По-перше, він окреслив шляхи реформування нафтогазового законодавства з огляду на взяті Україною міжнародно-правові зобов'язання в рамках приєднання до Енергетичного Співтовариства у 2010 році. По-друге, такі зміни ще не несли того всеохоплюючого характеру, який буде притаманний законодавчим трансформаціям у зв'язку із підписанням Угоди про асоціацію із ЄС, що відбудеться трохи пізніше та введе відносини євроінтеграції на новий рівень.

Підписавши Протокол приєднання до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства, Україна взяла на себе низку зобов'язань, зокрема деякі прямо стосувалися нафтогазової сфери, наприклад: імплементувати до національного законодавства положення Директиви 2003/55/ЄС стосовно загальних засад функціонування внутрішнього ринку природного газу [27] (до 1 січня 2012 р.); Регламент № 1775/2005 про умови доступу до систем транспортування природного газу [28] (до 1 січня 2012 р.); Директиви 2004/67/ЄС про заходи із забезпечення безпеки постачання природного газу [29] (до 1 січня 2012 р.) тощо.

Виконуючи ці зобов'язання, Україна прийняла Закон «Про засади функціонування ринку природного газу» [30] від 2010 року, яким було запроваджено нові правила організації відносин у цій сфері. Однак слід наголосити на тому, що це не обмежилось певним статичним рішенням, адже щороку вносилися зміни до даного Закону. Пояснення даного факту можна знайти, по-перше, в недосконалії нормотворчої техніці, яка потребувала доопрацювань; і по-друге, в змінах європейського нафтогазового законодавства, що також було досить динамічним та вимагало оперативної адаптації.

Наприклад, у 2014 році було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо реформування системи управління Єдиною газотранспортною системою України» [31], який був спрямований на впровадження до вітчизняного законодавства положень Директиви 2009/73/ЄС Європейського парламенту та Ради від 13.07.2009 року, яка замінила директиву 2003/55/ЄС [32]. Тобто при вступі до Енергетичного Співтовариства Україна зобов'язувалася імплементувати положення Директиви із Другого енергетичного пакету, прийняла відповідний Закон 2010 року, але тим часом ЄС активно впроваджувало «Третій енергетичний пакет», що зробило вітчизняні законодавчі кроки знову недостатньо актуальними. «Газова Директива» 2009/73/ЄС передбачає відокремлення операторів газотранспортних/газорозподільчих систем від вертикально інтегрованих підприємств, що здійснюють видобування та постачання газу, а також відокремлення операторів систем зберігання газу. Ці засади були втілені у новому Законі.

У цей період був прийнятий Податковий кодекс України 2010 року, який змінив підходи до оподаткування відносин в нафтогазовій галузі, а також втрутився в регулювання угод про розподіл продукції. Щодо останнього напрямку було відмічено суттєву активізацію нормотворчої активності, зокрема прийнято низку законодавчих актів, якими вдосконалювалися матеріальні та процедурні відносини у цій сфері: «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо застосування угод про розподіл продукції» [33], «Про внесення змін до Закону України «Про угоди про розподіл продукції» щодо державних гарантій» [34], «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо переліку ділянок надр» [35], «Про внесення змін до Закону

Україні «Про угоди про розподіл продукції» щодо вдосконалення механізму укладення угод про розподіл продукції» [36], «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання угод про розподіл продукції» [37], «Про внесення змін до Закону України «Про угоди про розподіл продукції» щодо державного регулювання укладення та виконання угод» [38] тощо. Законодавець намагався зменшити адміністративний тиск і процедурну складність, що супроводжувала укладення угод про розподіл продукції, а також посилити інвестиційну привабливість таких угод за рахунок надання державних гарантій захисту прав інвесторів.

Ще одним характерним напрямом цього періоду розвитку нафтогазового законодавства стала активізація роботи нормотворця щодо забезпечення обліку споживання газу та належної його оплати. З цією метою були прийняті закони України «Про забезпечення комерційного обліку природного газу» [39], «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення розрахунків за енергоносіями» [40] тощо, які на наступних етапах розвитку нафтогазового законодавства продовжили свою еволюцію.

Новий період у становленні вітчизняного законодавства традиційно відзначився зміною стратегічних планів. Так, розпорядженням Кабінету Міністрів від 24.07.2013 р. № 1071-р була схвалена Енергетична стратегія України на період до 2030 року [41], в якій були, окрім іншого, окреслені пріоритетні напрямки державного регулювання нафтогазової галузі. Однак дія даного стратегічного документу виявилася нетривалою, як у цілому коротким видався і аналізований період.

З 2014 – до сьогодні (період євроінтеграційних змін у межах Угоди про асоціацію між Україною та ЄС) став одним із найбільш насичених нормотворчих етапів у еволюції нафтогазового законодавства України. Формально він розпочався з підписання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 27.06.2014 року [42]. Хоча вказаний міжнародно-правовий акт набрав чинності з 2017 року, це не завадило йому розпочати повноцінно впливати на енергетичне законодавство в цілому та нафтогазове зокрема уже з моменту підписання. Функціональна сутність Угоди про асоціацію зводилася до того, що Україна мала адаптувати власне законодавство до європейських положень за визначеними переліками нормативних актів.

Було переписано правила функціонування газового ринку, і з цією метою було прийнято Закон України «Про ринок природного газу» [43]. У цілому продовжено та поглиблено євроінтеграційні вектори, зокрема актуальні на той час основні принципи, на яких будуються вказані відносини в ЄС. Так, «уже в тексті Першої газової директиви (98/30/ЄС) було визначено шість принципів функціонування ринку природного газу ЄС: об'єктивність, відсутність дискримінації, прозорість (інформативність), ефективність і безпека. У рамках Другої газової директиви (2003/55/ЄС) ЄС розширив список ще на чотири принципи: справедлива ціна, зниження вартості, екологічність та захист прав споживачів. Третя газова директива (2009/73/ЄС) додала принцип юридичного розмежування вертикально інтегрованого підприємства, операторів транспортної системи і розподілу та постачання» [44, с. 63]. На виконання цих принципових засад були спрямовані й додаткові закони, що приймалися для зміни і доповнення існуючих правил [45, 46, 47, 48, 49].

Крім того, у даний період було прийнято Закон України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» [50], яким було регламентовано правовий статус незалежного регулятора нафтогазового комплексу на рівні окремого законодавчого акту.

Також аналізований період еволюційного розвитку законодавства відзначився прогресом у напрямі забезпечення транспарентності у нафтогазовому комплексі. Так, було прийнято закони «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення прозорості у видобувних галузях» [51], «Про забезпечення прозорості у видобувних галузях» [52], «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення прозорості у видобувних галузях» [53], які стали відображенням міжнародно-правових тенденцій щодо розширення впливу громадянського суспільства на нафтогазову галузь, її екологічність та соціальні наслідки діяльності.

Програмна складова нафтогазового законодавства цього періоду втілювалася у схвалених розпорядженнями Кабінету Міністрів загальної Енергетичній стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» [54], а також Концепції розвитку газовидобувної галузі України від 28 грудня 2016 р. № 1079-р [55].

Незважаючи на те, що Україна активно перекроювала своє нафтогазове законодавство, змінювала інституційні та організаційні засади функціонування цілої галузі, серед недоліків нормативно-правового забезпечення відповідних відносин науковці вказують недостатній рівень євроінтеграційної адаптації. Однак такий стан є цілком закономірним, оскільки Україна та її система права перебувають у ролі наздоганяючих: поки вони адаптуються до певного рівня розвитку нафтогазового законодавства ЄС, воно уже змінюється та еволюціонує до наступного свого якісного рівня. Так, на момент підписання Угоди про асоціацію у 2014 році ще не було прийнятий Четвертого енергетичного пакету ЄС, який з'явився у 2019 році, тобто в процесі активної реалізації нашої державою своїх євроінтеграційних завдань протягом аналізованого періоду.

Разом із цим, Угода про асоціацію не здатна вплинути на регулювання відносин, що були породжені або деформовані у зв'язку з веденням воєнних дій на території України. Саме тому частинною вітчизняного нафтогазового законодавства цього періоду стали нормативно-правові акти, пов'язані з цими об'єктивними обставинами, наприклад, Закон України «Про внесення змін до деяких законів України у сферах енергетики і теплостачання щодо удосконалення окремих положень, пов'язаних із веденням господарської діяльності та дією воєнного стану в Україні» [56] тощо.

Висновки. У результаті проведеного дослідження визначено періодизацію становлення вітчизняного нафтогазового законодавства:

- 1) *період становлення (1991 – 2001)*, на якому були закладені законодавчі, організаційні та інституційні основи моделі нафтогазового комплексу в умовах ринкової економіки;
- 2) *період стабільного розвитку (2002 – 2009)*, який характеризувався окремими змінами до законодавства, що удосконалювали, але не реформували основні принципи та засади функціонування нафтогазової галузі, сформульовані у першому періоді;
- 3) *період євроінтеграційних змін у межах Договору про заснування Енергетичного Співтовариства (2010–2014)*, ознакою якого було обмежена імплементація окремих ключових нормативних актів ЄС щодо функціонування нафтогазового комплексу;

4) період євроінтеграційних змін у межах Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (з 2014 – до сьогодні), що характеризується активним реформуванням законодавства у напрямі імплементації положень Третього енергетичного пакету в частині регулювання нафтогазових відносин, а з 2022 року – з акцентом на енергетичну безпеку, ураховуючи оголошений в країні воєнний стан.

Література:

- Селезньова О. Міжнародна енергетична безпека: політичний концепт. *Політичний менеджмент*. 2010. № 2. С. 148 – 155.
- Дікарев О. І., Краснощок О. В., Зваженко Ю. В., Накалюжна А. С. Становлення Lex Petrolea та Lex Mercatoria в системі джерел енергетичного права. *Наукові праці МАУП*. 2015. Вип. 45 (2). С. 23 – 30.
- Слюсаренко Ю. А. Правовий статус юридичних осіб нафтогазового комплексу України (цивільно-правові аспекти) : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2008. 19 с.
- Лобанова С. А. Адміністративно-правове забезпечення функціонування нафтогазового комплексу України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2015. 19 с.
- Даценко О. М. Адміністративно-правове регулювання нафтогазового комплексу України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07. Запоріжжя, 2016. 23 с.
- Про нафту і газ: Закон України від 12.07.2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 50. Ст. 262.
- Про реформування нафтогазового комплексу України: Указ Президента України від 25.02.1998 року № 151. *Урядовий кур'єр*. 1998.
- Про утворення Національної акціонерної компанії «Нафтогаз України»: постанова Кабінету від 25.05.1998 року № 747. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/747-98-%D0%BF#top> (дата звернення: 01.05.2025 року)
- Про Основні напрями реформування нафтогазового комплексу України: постанова Кабінету Міністрів України від 16 грудня 1996 року № 1510. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1510-96-%D0%BF#top> (дата звернення: 01.05.2025 року) (втратила чинність)
- Кодекс законів про надра від 27.07.1994 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 36. Ст. 340.
- Гірничий закон України від 06.10.1999 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 50. Ст. 433.
- Про трубопровідний транспорт: Закон України від 15.05.1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 29. Ст. 139.
- Про угоди про розподіл продукції: Закон України від 14.09.1999 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 44. Ст. 391.
- Про природні монополії: Закон України від 20.04.2000 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 30. Ст. 238.
- Земельний кодекс України від 25.10.2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3–4. Ст. 27.
- Про Національну програму «Нафта і газ України до 2010 року»: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.02.1995 року № 125. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/125-95-%D0%BF#top> (втратила чинність)
- Про внесення змін до Закону «Про нафту і газ»: Закон України від 04.03.2004 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 23. Ст. 324.
- Про внесення змін до Закону України «Про трубопровідний транспорт» щодо підприємств магістрального трубопровідного транспорту: Закон України від 06.02.2007 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 13. Ст. 135.
- Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення їх у відповідність із законодавчими актами України у сфері ліцензування: Закон України від 19.01.2006 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 22. Ст. 184.
- Про списання вартості несплачених обсягів природного газу: Закон України від 05.06.2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 334.
- Про схвалення комплексного плану заходів із забезпечення фінансової стабілізації підприємств паливно-енергетичного комплексу: розпорядження Кабінету Міністрів від 28.05.2005 року №167-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2005-%D1%80#Text> (дата звернення: 01.05.2025 року)
- Про функціонування паливно-енергетичного комплексу в особливий період: Закон України від 02.11.2006 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 52. Ст. 526.
- Про деякі заходи щодо забезпечення сталого функціонування і розвитку ринку природного газу: Указ Президента від 07.09.2007 року № 842/2007. *Урядовий кур'єр*. 2007. № 172.
- Про внесення змін до деяких законів України щодо зменшення впливу світової фінансової кризи на сферу зайнятості населення: Закон України від 25.12.2008 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2009. № 18. Ст. 247.
- Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів від 15.03.2006 року № 145. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-2006-%D1%80#Text> (втратило чинність) (дата звернення: 01.05.2025 року)
- Про схвалення Концепції розвитку, модернізації і переоснащення газотранспортної системи України на 2009-2015 роки: розпорядження Кабінету Міністрів від 21.10.2009 року № 1417-р. *Урядовий кур'єр*. 2009. № 236.
- Directive 2003/55/EC of the European Parliament and of the Council of 26 June 2003 concerning common rules for the internal market in natural gas and repealing Directive 98/30/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32003L0055&qid=1753771815590> (втратила чинність) (дата звернення: 01.05.2025 року)
- Regulation (EC) No 1775/2005 of the European Parliament and of the Council of 28 September 2005 on conditions for access to the natural gas transmission networks. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32005R1775&qid=1753771868389> (втратив чинність) (дата звернення: 01.05.2025 року)
- Council Directive 2004/67/EC of 26 April 2004 concerning measures to safeguard security of natural gas supply. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32004L0067&qid=1753771917798> (втратила чинність) (дата звернення: 01.05.2025 року)
- Про засади функціонування ринку природного газу: Закон України від 08.07.2010 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 48. Ст. 566. (втратив чинність)
- Про внесення змін до деяких законів України щодо реформування системи управління Єдиною газотранспортною системою України: Закон України від 14.08.2014 року. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 39. Ст. 2014.
- Directive 2009/73/EC of the European Parliament and of the Council of 13 July 2009 concerning common rules for the internal market in natural gas and repealing Directive 2003/55/EC. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32009L0073&qid=1753772260725> (втратила чинність) (дата звернення: 15.10.2025 року)
- Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо застосування угод про розподіл продукції: Закон України від 23.09.2010 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 6. Ст. 47.
- Про внесення змін до Закону України «Про угоди про розподіл продукції» щодо державних гарантій: Закон України від 17.06.2011 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 5. Ст. 31.
- Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо переліку ділянок надр: Закон України від 21.10.2011 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 23. Ст. 230.

36. Про внесення змін до Закону України «Про угоди про розподіл продукції» щодо вдосконалення механізму укладення угод про розподіл продукції: Закон України від 17.11.2011 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 27. Ст. 275.
37. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання угод про розподіл продукції: Закон України від 02.10.2012 року. *Відомості Верховної Ради*. 2013. № 41. Ст. 551.
38. Про внесення змін до Закону України «Про угоди про розподіл продукції» щодо державного регулювання укладення та виконання угод: Закон України від 18.06.2013 року. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 13. Ст. 219.
39. Про забезпечення комерційного обліку природного газу: Закон України від 16.06.2011 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 5. Ст. 28.
40. Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення розрахунків за енергоносії: Закон України від 10.04.2014 року. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 23. Ст. 874.
41. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів від 24.07.2013 р. № 1071-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002120-13#Text> (дата звернення: 01.05.2025 року) (втрачено чинність)
42. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 27.06.2014 року. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Т. 1. Стор. 83. Ст. 2125.
43. Про ринок природного газу: Закон України від 09.04.2015 року. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 27. Ст. 234.
44. Ахметов Р. Р. Особливості правового регулювання енергетичних відносин в ЄС. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. № 32. С. 58 – 66. С. 63.
45. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з відокремлення діяльності з транспортування природного газу: Закон України від 31.10.2019 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 2. Ст. 6
46. Про внесення змін до деяких законів України щодо окремих питань приєднання до газотранспортної або газорозподільної системи: Закон України від 30.06.2021 року. *Відомості Верховної Ради*. 2021. № 35. Ст. 300
47. Про внесення змін до деяких законів України щодо запровадження на ринку природного газу обліку та розрахунків за обсягом газу в одиницях енергії: Закон України від 02.11.2021 року. *Відомості Верховної Ради*. 2022. № 5. Ст. 30
48. Про оптимізацію структури власності оператора газотранспортної системи України: Закон України від 28.07.2023 року. *Відомості Верховної Ради*. 2023. № 88. Ст. 333
49. Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання зловживанням на оптових енергетичних ринках: Закон України від 10.06.2023 року. *Відомості Верховної Ради*. 2023. № 77. Ст. 270
50. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг: Закон України від 22.09.2016 року. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 51. Ст. 833.
51. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення прозорості у видобувних галузях: Закон України від 16.06.2015 року. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 32. Ст. 307.
52. Про забезпечення прозорості у видобувних галузях: Закон України від 18.09.2018 року. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 44. Ст. 354.
53. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення прозорості у видобувних галузях: Закон України від 16.12.2021 року. *Відомості Верховної Ради*. 2023. № 2. Ст. 8.
54. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність»: розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.08.2017 р. № 605-р. *Урядовий кур'єр*. 2017. № 167. (втрачено чинність)
55. Про схвалення Концепції розвитку газовидобувної галузі України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.12.2016 р. № 1079-р. *Урядовий кур'єр*. 2017. № 36.
56. Про внесення змін до деяких законів України у сферах енергетики і теплопостачання щодо удосконалення окремих положень, пов'язаних із веденням господарської діяльності та дією воєнного стану в Україні : Закон України від 14.01. 2025 № 4213- IX

Novosad I. The genesis of Ukraine's oil and gas legislation

Summary. The article analyzes the genesis of the formation and development of Ukraine's oil and gas legislation in the context of the transformation of energy relations, changes in the economic model, and European integration processes. The relevance of the study is determined by the decisive role of the oil and gas complex in ensuring the energy security of the state, as well as the need for scientific understanding of the patterns of formation of regulatory and legal regulation of this sphere in the context of global challenges, armed aggression, and energy transition. The author examines legislative and doctrinal approaches to defining the concepts of “oil and gas industry” and “oil and gas complex” and establishes the internal structural differentiation of legal regulation.

The author's periodization of the genesis of Ukraine's oil and gas legislation, which covers four main stages: formation, stable development, European integration changes within the Energy Community, and European integration transformations within the Association Agreement with the EU, is substantiated. The key regulatory acts of each period are identified and their impact on the formation of the current model of legal regulation is characterized.

It has been established that, despite active reform of the regulatory framework and transformation of the institutional and organizational foundations of the oil and gas complex, one of the key problems remains the insufficient level of adaptation of national legislation to European Union law. It has been substantiated that this situation is objective in nature and is due to the catch-up model of development of the Ukrainian legal system, under which the process of implementing European standards takes place in the context of the constant evolution of the relevant EU legislation. It is demonstrated that at the time of signing the Association Agreement between Ukraine and the EU in 2014, certain key elements of European energy law, in particular the Fourth Energy Package, had not yet been formed, which complicated the achievement of full regulatory convergence in the future.

Particular attention is paid to the impact of military actions on the transformation of legal regulation in the oil and gas sector. It has been established that the provisions of the Association Agreement do not cover the specifics of legal relations that arose or underwent significant changes as a result of the introduction of martial law in Ukraine. In this regard, the formation of a special set of regulatory and legal acts aimed at regulating energy relations in wartime is justified, in particular by amending legislation in the fields of energy and heat supply in order to ensure the continuity of economic activity and energy security of the state.

Key words: energy transition, energy, oil and gas legislation, energy security, European integration, Association Agreement between Ukraine and the EU.

Дата першого надходження статті до видання: 25.12.2025
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.01.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 23.03.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)